

מתי חל מפנה ביחסו של יצחק אל עשיו?

דברי התורה לא נאמרו לשם היסטוריה. בכל פרט מהמאורעות יש מסר חינוכי לדורות. כך לשון אבי המקובלים, הרמב"ן: "כל מה שאירע לאבות [הוא] סימן לבנים. ולכן יארכו הכתובים בסיפור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים" (על בראשית י"ב, ו). הנה פלא שיצחק דילג על יעקב ובחר לברך דווקא את עשיו? ועוד חידה: כאשר נכנס לפניו עשיו "ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד" (בראשית כ"ז, ל"ג) הביא רש"י מדרש: "ראה גיהנם פתוחה מתחתיו". מה ראה יצחק דווקא עכשיו, ומפני חזון זה נתפקחו עיניו?

ודאי כי גם מלחמת איתנים בזמננו (וכן בדורות שעברו) בין תרבות יעקב לתרבותו של עשיו, וגם הסבל הרב שסבלנו על ידי צאצאיו, רמוזים כבר בתורה. אשרינו שזכינו לגדולי הדורות שלמדונו יסודות האמונה כדי שנבין מה לפנינו. ספר הכוזרי (מאמר ב', פסקא י"ד) כותב שארץ הקודש תופשת מקום מרכזי ביותר בתורתנו. זו לשונו: "ויצא קין מלפני השם", זאת אומרת מן הארץ ההיא [הערה: ששם השכינה מצויה] וכו'. ועל הארץ ההיא נפלה הקנאה בין יצחק ובין ישמעאל, ולסוף נדחה ישמעאל, בהיותו קליפה וכו'. ועל הארץ ההיא נפלה הקנאה בין יעקב ובין עשו בדבר הבכורה והברכה. ולסוף נדחה עשו, על אף גבורתו, מפני יעקב עם כל חולשתו "עכ"ל.

מכל שלושת האבות, דווקא יצחק הוא הקשור ביותר לארץ ישראל. כאשר אירע רעב בארץ, הזהיר אותו הקב"ה "אל תרד מצרימה וכו' גור בארץ הזאת" (בראשית כ"ו, ב'ג) ומביא רש"י מחז"ל: "אתה עולה תמימה [מאז העקידה], ואין חוץ לארץ כדאי לך". וזה גם מסביר לנו מדוע שלח אברהם שליח להביא ליצחק אשה, אבל החתן עצמו לא יצא לארם נהריים.

גם הרב אברהם קוק ("עולת ראייה" חלק א', עמוד שצ"ט) מציין כי בשמו של יצחק יש ראשי תיבות ארבעה כינויים לארצנו: ישראל, צבי, חיים, קודש. כלומר יצחק המבליט והמדגיש את תקף קשרנו לארץ ישראל. ואמנם יצחק היה מקרב את עשיו, כמו שכתוב: "ויאהב יצחק את עשו". אבל ברור שלא נעלם ממנו שהבן הזה היה רחוק מקדושה. הרי הוא בחר בשתי נשים המקטירות לעבודת אלילים, ובמעשה שפל זה "ותהיינה מורת רוח ליצחק ולרבקה" (בראשית כ"ו, ל"ה). פשוט הוא שהאדם בוחר לעצמו מי תהיה אשתו. ולמרות שהיה ידוע עוד מימי אברהם שאין לקחת אשה מבנות הכנענים כי היו מושחתים במידות רעות, הנה לקח עשיו מבנות החתים. וגם אם נאמר שנתקלקלו רק אחרי נישואיו, אם היה מכבד רצון הוריו, מפני מה לא גירש אותן?

עוד יש רמז נפלא שידע יצחק כי עשיו הוא רחוק מקדושה, כי כאשר העתיר ברכות עליו [עת שטעה לחשוב כי עשו עומד לפניו], אמר רק ברכות בענייני גשמיות: "ויתן לך מטל השמים וכו'" אבל לא הזכיר מתנת ארץ ישראל? וכן לא הזכיר מורשת אברהם אבינו? אך ורק כאשר בא לפניו יעקב, לפני צאתו לחפש אשה, הזכיר יצחק "ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך, לרשתך את ארץ מגוריך אשר נתן אלהים לאברהם" (בראשית כח, ד). מדוע הושמט פרט חשוב זה בברכתו לעשיו?

ועוד יותר תמוה. עת שנודע כי יעקב חטף הברכות וזעק עשיו בצער: "הברכה אחת היא לך אבי? ברכני גם אני, אבי" (כ"ז, ל"ח) מדוע לא נזכר יצחק לתת לו כבר אז "ברכת ירושת הארץ", כמו שעשה אחר כך ליעקב? יתרה מזאת, הוא כן הנחיל לו ארץ, "הנה משמני הארץ יהיה מושבך", ומפרש רש"י שהכוונה לאיטליה ויון. ולמה לא נתן לו את ארץ ישראל?

תשובה:

יש להקב"ה טענה נגד יצחק. וזו לשון חז"ל: "יצחק אהב את שונאי, דכתיב ואת עשו שנאתי" (תנחומא, ויגש ב'). ומפני מה באמת אהב יצחק לרשע זה? אלא יצחק רצה לקרב אותו לדרך הטובה. מצליחים בפעולה זאת כאשר מביעים אהבה לזה שמקרבים. ובאמת אוהבים את נקודת הטוב שבו, ורוצים להטיב עם איש זה להחזירו לדרך המתקן. וכך כתב ספר התניא (פרק לב). אבל יש רשע גמור שכבר "עבר את הקו האדום" שאיתו אין להתעסק, אלא אם כן הוא בעצמו בא אל הצדיק כדי להתקן. חילוק זה בין רשע רגיל לרשע גמור, מוזכר ע"י חז"ל (ראש השנה יז ע"א) וגם ע"י רמב"ם (פירוש המשניות, פרק חלק, בסוף י"ג יסודות, מהד' הגר"י קאפח, עמ' קמ"ה). גם הרב אברהם קוק הזכיר חילוק זה, שיש רשע רגיל ויש רשע מוחלט ("אורות", עמ' קסט, פסקא ו. ע"ע עין איה, על ברכות עמ' 48-49).

מתי עבר עשיו "קו אדום" זה, ואז יצחק התייאש מלעסוק בקירובו? מלמדים אותנו חז"ל (מגילה ו סוף ע"א) כי יצחק התחנן להקב"ה בעניין עשיו "יוחן רשע", כלומר תן לו חנינה ולא ייענש. ענה לו ה': "רשע הוא". השיב יצחק "בל למד צדק?" ומפרש רש"י "אין אדם יכול ללמד עליו (צדק) [זכות]?" דחה אותו הקב"ה: "בארץ נכוחות יעוול", ומפרש רש"י: "כלומר עתיד להחריב את ארץ ישראל". מיד הסכים יצחק: "אם כן בל יראה גאות השם". מתי התקיים דו שיח זה? זה היה בעת חטיפת הברכות.

הדבר פלא. יודעים אנו כי עוד מילדותו היה עשיו פרא אדם. הוא עסק בציד חיות שזה עצמו מראה על תכונת אכזריות. ומפרש רש"י (כ"ה, כ"ז) שהיה עוסק בבטלה. אמנם יצחק היה עיור בעת זקנותו, כמו שאמר "הנה נא זקנתי" (כ"ז, ב'). אבל הרי עברו ס"ג שנה מחיי עשו עד שעת מסירת הברכות, כך החשבון ע"פ חז"ל (מגילה יז ע"א). וכל הזמן הזה יצחק לא חש מאומה מקלקולו של עשו? לא כן. ידע כי עשיו איננו הגון,

אבל לא העלה על דעתו שהוא רשע מוחלט. רק עכשיו, כאשר עשו הגיע אליו כדי לקבל את הברכות, הופתע יצחק כי גיהנם פתוחה לו מתחתיו. מה הרעיון? חז"ל ייחסו גיהנם לרשעים המוחלטים (ר"ה יז ע"א; רבנו בחיי, ויקרא יח, כט עמ' תקט"ז). זאת אומרת, ברגע זה נודע ליצחק מה יחסו של עשיו לסגולת ארץ ישראל, וכמו שגילו לנו חז"ל במאמר הנ"ל על "יוחן רשע". לכן כאשר התחנן עשו בבכי מר "הברכה אחת היא לך אבי?", הוא לא מסר לו את נחלת א"י, אלא שילך לו לאיטליה ויוון.

וכך במשך הזמן גם נתקיים בו. יעקב נאנס לנוס על נפשו פן עשיו ירצח אותו. כאשר חזר יעקב לארץ ישראל, פנה עשיו והלך לו לארץ שעיר (בראשית ל"ג, ט"ז). כלומר מקום א"י לא מצא חן בעיניו, כי "חן מקום על יושביו" דוקא, והוא אינו מיושביו. כדברי פירוש "ענף יוסף" (על מדרש תנחומא, תחילת פ' ויצא) כשנתירא יעקב מזכותו של עשו שישב כמה שנים בא"י, אמר לו ה' כי אין עליו לחשוש: "הרי ראינו שמאס בה כדכתיב 'וילך לו אל ארץ מפני יעקב אחיו'. ואיתא במדרש פרקי דרבי אליעזר פרק לח, "אמר עשו ליעקב: נחלוק כל מה שהניח לנו אבא, ואני בורר שאני בכור. מה עשה יעקב? חלק לשני חלקים. כל מה שהניח אביו [ברכוש] חלק אחד, ואת ארץ ישראל חלק אחר. ולקח עשו כל מה שהניח אביו, ואת ארץ ישראל ומערת המכפלה נתן ליעקב. וכתבו כתב עולם ביניהם" עכ"ל. הרי שבעט עשיו בקדושת ארץ ישראל וסגולתה.

כך בימינו, יש שהם רשעים רגילים ויש שהם רשעים מוחלטים. הרב אברהם קוק לימד אותנו כיצד נכיר מי עדיין מאירה בו הסגולה היהודית ועדיין איננו רשע מוחלט: "אור הסגולה מאיר בהם, על כן הם מחבבים מאד את כללות [עם] ישראל, וחושקים בארץ ישראל, ובכמה דברים טובים ויקרים מהמידות שהם באים בסגולת ישראל בטבע נפשם" (אגרות הראי"ה, חלק ב', עמ' קפ"ז). לעומתם יש אדם המאבד אחד משלשה המרכיבים הנ"ל, ואצלו עומעמה הסגולה. ויש המאבד שני מרכיבים. ויש המאבד את שלושתם. כיון שעשיו הרשע היה אכזרי ("יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי") הרי קלקול במדות. ובודאי לא היה "אוהב ישראל". וכאשר גם קץ ומאס בנחלת ארץ ישראל הוא איבד כל שלשת סגולות ישראל שהיו לו בלידתו ("ישראל מומר", קידושין יח ע"א). אז ידע יצחק (על פי אותו חזיון שראה גיהנם פתוחה לו מתחתיו, אותו עונש נצחי המוזכר בראש השנה יז ע"א) כי איש זה מנותק לחלוטין ממורשת האבות ויצא מהכלל.

דבר מעניין הוא כי עשרת השבטים אין להם חלק לעולם הבא (סנהדרין קי ע"ב). מבאר שם רש"י מפני מה? כי הם שזלזלו במעלת ארץ ישראל (סנהדרין צד ע"א) וכאשר הגיעו לחו"ל ספרו בגנות א"י. מכאן רואים אנו שוב שהמזלזל במעלות א"י הוא רשע גמור, ויש שאין לו חלק לעולם הבא.

גם בישראל נמצאים היום רשעים "גמורים" המזלזלים בעניין ארץ ישראל ("קול התור", פ"ב חלק ב', פסקא ב'). הענין מוזכר בתיקוני זהר (תקונא תליתאה שבסוף הספר): "ערב רב אינון מעורבין בישראל, רשעים גמורים". ומבואר שם במקום אחר (תיקו"ז,

במהד' עם פי' הגר"א עמ' 108) "אלין ערב רב דגרשוני מהסתפח בנחלת השם". ומפרש הגר"א שהגלו את ישראל מארצם. וצריך עיון, מתי נתקיימו בעבר דברים אלו של תיקוני זהר? מתי עשו זאת דווקא "ערב רב"? אלא כנראה זה חזון עתידי של תיקוני זהר על מה שאירע בדורנו בתוכנית ההתנתקות (מגוש קטיף), ובמה שיוזמים הרשעים עוד לעשות בעקירת התנחלויות.

בימינו ש"מנהיגי ישראל" מתכנסים בוועידת השלום אצל "ידידינו" בארה"ב כדי לבתר את ארצנו וכדי להקים כאן מדינת פלשתין, ודאי אקטואליים כל הדברים הללו שהוזכרו כאן. כאשר ממשלת ישראל מראה חולשה והתרפסות מול פעולות טרור של שכנינו, ועוד הולכת להוסיף להם כוח וממון, ועוד משחררת בסיטונות רוצחים מתועבים, על כולנו להיחרד חרדה גדולה עד מאוד. גם יצחק שהיה מקרב לרשעים מתוך עין טובה, גם הוא ניצול מאשליה בשלב מסוים ונודע לו מה יחסו של עשיו לארץ ישראל.

אנו תפילה שהקב"ה יציל את ישראל מכל רודפיו ומציקיו כמו שהציל ליעקב אז. כך לשון הרב אברהם קוק: "הקב"ה שמר עד כה את הישוב מכף כל אויביו, בין מישראל ובין מאומות העולם. ואנחנו רואים שמעשה שמים יש כאן, בהשגחה נפלאה, בנסי נסים מסותרים במכסה הנהגה טבעית. ובודאי כל מה שיתגלגל יהיה לטובה ולהצלחת הישוב הקדוש, ולהרמת קרן ישראל בארצנו הקדושה בעזרת ה'". (אגרות הראי"ה, חלק ב', עמ' קצ"ז)